

ilm

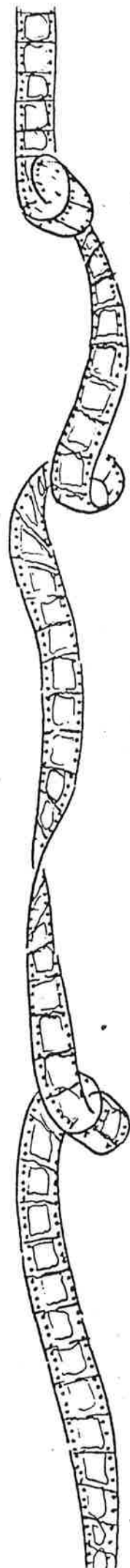
gennem

50 år

set under en anden

Synsvinkel

Atke Flemmer

X
Fortiden skrives i nutiden, handler om fortiden i sammenhæng med fremtiden; Disse indledende ord skulle være optakten til min historie som filmoperatør fra 1924 til 1974.

Det er mit ønske, at man læser beretningen som oplevelser og hændelser fra et led i filmbranchen, man ikke troede eksisterede, før der var noget i vejen.

Filmens historie er beskrevet på alle områder. Det lille kapitel - operatørrummet - et forbigået blad i historien, skal her belyses i al beskedenhed.

Mine oplevelser som filmoperatør belyser en tid i udvikling med personale og materiale, især biografteatrets tekniske afdeling - operatørrummet - hvor forhold og begivenheder, på godt og ondt, var afgørende for filmens pleje, såvel inde som udenfor det lukkede rum.

Fra sin post i maskinrummet, følger operatøren lyskeglens vej over det rygvendte publikum. Betonmuren, der skiller sal og operatørrum, udelukker atmosfæren fra et ofte festklædt publikum, der forventer, i selskab med udsolgt hus, at nyde en dansk filmpremiere.

Når lyset slukkes i salen, er det filmoperatørens opgave, at formidle harmoni med lyd og billede fra operatørrum til filmkunstens scene. Liden årsag fra den tekniske familie, kan uventet gribe forstyrrende ind.

En spændende handling i filmen bliver brudt, tonerne fra de elskende forstummer i duetten, munden bevæger sig uden ord. Publikum har tabt tråden.

En uforskyldt affære, hvor operatøren i det lukkede rum, langt fra kritikken, alene bærer skylden.

Filmproducenten, vekselerer Carl Bauder, karakteriserede med disse jævne ord: "Hjertet ligger i biografens operatør-rum, - pulsen i billetkontoret". En vurdering i få ord, med operatørens arbejde, når sidste led i proceduren med filmen, ligger færdig til præsentation for publikum.

Historie har relation til udvikling. Biografens operatør-rum voksede i takt med de opgaver, tidens krav stillede i nyere teknik til filmen, som underholdende faktor i konkurrence med radio og fjernsyn. - En udfordring der blev løst hen ad vejen, af operatører med respekt for filmen som kunstart, en holdning der med rette gav dem navn som filmoperatører.

Biografbesøg i krisetider afløste triste tanker i familien. Det ugentlige besøg i den lokale bio, rundede man af hjemme i hyggeligt samvær ved aftenkaffen, for i fællesskab forældre og børn at diskutere resultatet af en god film.

De glade mennesker jeg mødte på vej til biografen, gik også hjem derfra i godt humør, et forhold jeg delte med dem, som filmoperatør i samme teater.

X
Tolv år gammen kom jeg hos en familie på Frederiksberg, der to gange om ugen gik i biografen, fordelt mellem Standar og Napoli i Falkonerallé, biografer jeg senere besøgte inspireret af familien.

Filmprogrammer med datidens hjemlige filmstjerner, var spændende underholdning at læse for en dreng, der dengang ikke drømte om fremtiden som filmoperatør.

Filmens tekniske verden kom ind i billedet til mig, som læredreng i et elektromekanisk firma. Mester og værkfører, begge forhenværende filmoperatører, eksperimenterede med lystab fra buelys gennem diverse komponenter til billedskærmen. - Deres forhold til film og branchen i almindelighed, dannede grundlag for forretninger med installationer i kommende biografteatre i København og omegn. - Læredrengen udviklede på den måde sit kendskab til den elektroniske side af biografdriften, der senere kom ham til gode, som mangeårig filmoperatør.

Nytårsaften 1924, var en aften, en operatør gerne så sig fri fra arbejdet. Det blev i den anledning, til min første station på vejen, som begyndende filmoperatør, i det gamle Metropol Teater på "Strøget" - der dengang lå under Arbejdernes Landsbank i Frederiksberggade.

Betegnelsen operatørrum fik først navn, da biografteatre i konkurrencen med det levende teater, måtte vise sig med komfortabelt tilskuerrum, en foyer til ventesal, samt velegnet billetkontor. Maskinrummet - ja det må vi se at få plads til i den bageste ende, - men ikke større end højst nødvendig, af hensyn til siddepladserne i salen. - Datidens arkitekter regnede med at maskinen i rummet, kunne passe sig selv. Men tiden har vist, at filmens øje ud til publikum, filmapparatet, i høj grad har brug for en mand ved sin side, der i nye omgivelser og med større ansvar, må operere med filmen i maskinen, og dermed fik sit naturlige forhold til navnet filmoperatør, med operatørrummet som arbejdsplads.

I kronologisk orden med filmen som underholdning i primitive omgivelser, blev de første "billedteatre" indrettet i nedlagte detailbutikker, spredt rundt i byen. Med datidens navne i stil og blikfang, som Cosmorama - Panorama - Kinografen - Fotorama - Thaumatografen. I byens periferi over indgangen stod der "Billedteater" Ole Olsens eget domicil, manden der så filmen i billeder på stribe, - fik senere det lille kunsttempel til Vimmelskiftet 47.

Disse navne blev med årene udskiftet i takt med udviklingen til "Palads" og "Palæ" der viste sin fornemhed ved størrelse og antal pladser, - mens kino og bio tog fornavne i de lokale bydele, - hvor andre i branchen tog navne op fra udlandet.

En oversigt fra tidernes morgen, til nutiden, er ikke uden betydning, på falderebet til filmoperatørens historie.

Lige fra begyndelsen, har filmapparatet haft en mand ved sin side. Med håndsvinget drejede han billede for billede, mellem lyskilden og objektivet, med den fornemme opgave, at få billederne smeltet sammen, uden "flimmer" så det optiske be- drag, fra øjets træghed, får billedet levende.

Det er en kendsgerning, at filmen som underholdning, startede med part i markedsgøgl. Artistoptræden og film i samme pro- gram, var ikke ualmindeligt i tyvernes København. World Cinema, Cirkusbygningen på Axeltorv, havde artistoptræden i stor stil, og sluttede forestillingen med en tegnefilm eller lignende.

Senere trådte artisten i baggrunden, til fordel for helaftens filmen, hvor to komikere "Fy og Bi", blev populære i Cirkus- bygningens store biograf. Under Cirkus om sommeren, og kun biograf om vinteren, var lysets vogter, i begge tilfælde operatøren.

4 Nævnes kan i denne forbindelse, Napoli, hvor man i mindre stil lancerede samme kombination som World Cinema.

4 I tidernes morgen, da gøgler og andet godtfolk opererede på markeder med filmen, stod det firebenede apparat på en for- højning midt i telt eller forsamlingshus, med tilfældig be- tjening, en gøgler eller artist, bare han forstod at dreje den rigtige hastighed. Med de fem minutter filmen varede, blev han ikke træt. Men damen ved kassen under maskinen fik travlt med salg af billetter til næste forestilling.

X Pionerer i filmbranchen, forhen artister i gøglerfaget, Ole Olsen og Sofus Madsen, begyndte deres karriere som filmoperatører på omtalte markeder. Disse herrer så med forenede blikke ud i fremtiden filmen, som en mulighed for produktion og biografdrift i større stil, og således skabtes grundlaget for et enkelt led i kommende biografdrift - filmoperatøren.

Operatørrummenes senere placering i faste teatre, var ikke menneskevenlige, ofte lavt til loftet og kneben plads, ja, så galt glemte man engang operatørrummet på tegningen i nyopført biograf på Frederiksberg. Her fik arkitekten travlt med at tage en bid fra balkonen og lidt af hovedtrappen. Fra et usselt rum så operatøren ud i en smuk og hyggelig teatersal, hvor pladser fra sidste række på balkonen, måtte ofres til fordel for "Hjertet" i biografen.

De sanitære forhold i rummene var sparsomme, allerhøjst en lille håndvask, og den kunne jo bruges til hvad det skulle være - og blev det også.

Køkkenet i de omtalte butiksbiografer fik navn til maskinrum med een maskine og femten minutter film ud til publikum gennem hul i væggen. I en fart var pengene hjemme, og næste forestilling kunne begynde.

Men lovens bogstav kom ind i billedet, og lukkede biografen i butikken. Dansk brandværens komite fik oplysninger fra udlandet om brandfaren med nitratfilm i offentlige forsamlingshuse og lignende, og beordrede ved lov, til sikkerhed og beskyttelse mod brand i operatørrummet, en balje anbragt med vand og svaber i nærheden af apparatet. Det lyder latterligt i dag, men ikke desto mindre sandt, indtil brandloven 1928 fik automatiske faldlemme foran maskinen og asbesttæpper til beskyttelse for operatøren.

Ventilation i operatørrum var et begreb uden løsning. Man manglede kendskab til nutidens air-conditions veje som luftforyer. Ventilatorer, hvis formål og funktion vi alle kender,

var en narresut for ventilation i rummet. Ofte blæste bue-lyset ud i lampehuset eller parabolspejlet revnede med efterfølgende kritik og diskussion om skyldsspørgsmål. Operatørrummet i det gamle Kinopalæ, havde loft og vægge hvide af støv fra buelampen. Her kommenterede operatøren med en finger et dødningehoved på den hvide væg, som eksempel på "dødsikker" dårlig ventilation.

Kært barn har mange navne. I kronologisk orden hed de filmapparater, filmmaskiner og til slut kinomaskiner. Disse forskellige typer blev med årene et bedre og bedre værktøj for operatøren, til gavn for alle parter og betjeningen i operatørrummet.

I Danmark forsøgte Dansk Kinomatograf Fabrik, at fabrikere omtalte apparater uden nævneværdig held. Griber systemet havde uheldige påvirkninger i overbelastning på filmens perforering, så operatøren åndede lettet op, da transportøren tog dens plads, til glæde for filmudlejereren, fordi kopierne fik længere varighed.

Kinomaskinen fik først navn, da lydfilmen blev en del af den. Den fik mere at bestille, og operatøren mere at passe.

Lyskilden har sin historie. Vi begynder med kalklyset. El installationer havde sine grænser før første verdenskrig, så kalklyset blev det første hen ad vejen på primitiv vis, det livgivende lys for billedet, til glæde for folket på markeder og lignende forlystelsessteder ude i landet. Blandingen med kemiske stoffer til kalklyset, kunne få uheldig påvirkning ud til publikum i form af sodning, i lighed med sværtet lampeglas med for høj væge i petroleumslampen. Historien med udslip fra samme, der sværtede et betalende publikum, fik operatøren på flugt, fordi han forudså øretæver i luften. En beretning, der taler sit eget sprog fra en svunden tid, som i dag virker tragikomisk.

Billedet med de fire stive ben under film-fremviserapparatet,

er kendt fra gamle illustrationer. Konstruktionen var klodset uden former, og stive i konturerne. Efter datidens forhold, var betjeningen med maskinen, på den ene side af muren, og publikum på den anden, tilfredse, når filmen var færdig - uden stop.

Konkurrencen udenfor landets grænser i fabrikation af filmmaskiner, reklamerede med bedre kvalitet for lys og filmens pleje. Et skridt i den rigtige retning til fordel for operatøren. Nye tider bedre film, større krav fra øvrigheden, udelukkende forhold, der betingede præcision fra operatørrummets side.

Den kinomatografiske effekt: malteserkorset og blænderen, kompensation for det menneskelige øje, var flyttet sammen, med blænderen fra foran objektivet, til beskyttet plads i maskinen ved malteserkorset.

Blænderen foran objektivet på gamle filmapparater, kunne som bekendt ved berøring, få filmtjekterne på billedet i vertikal træk. Et hædelig uheld af omtalte karakter, blev årsag til passende dæksel til beskyttelse af blænderen i nye konstruktioner. Det skånede operatøren for ekstra arbejde, med at få blænderen på plads. Fremmede fingre måtte forstå, at mekanismen foran objektivet, ikke er til for at lege med.

Filmmaskinen udvikler sig henad vejen til kinomaskine. Samtidig blev maskinen forfængelig. Dens nye form og farve, blev til buede linier i konstruktionen. Med karakter af styrke i udseende, stod den rustet til de opgaver, den i operatørrummet daglig skulle operere med.

Men tilbage til lyskilden i lampehuset. De nye komplicerede lampehuse i tyverne, blev i salgsøjemed forbeholdt teknikere med adresse til operatørrummet. Kontakten med filmteknikere fik stor betydning for mange operatører, især de unge i faget, der så fordelen i, at følge med i den tekniske udvikling.

Fra kondensatorlinse til parabolspejl, blev lampehuset faretruende. Det positive hvidglødende krater, via spejlet, med direkte lys på filmen i billedvinduet, i lighed med solen som brandglas, fik myndighederne i tale, med den brandfarlige nitratfilm for øje. I nye konstruktioner, efter lovens bogstav, blev filmapparatet forsynet med automatisk brandklap, der lukkede for lyskilden, når apparatet gik ned i omdrejninger.

Svaberen i vandbaljen, gjorde selvfølgelig mere skade end gavn, den var kun et symbol, i kommende tilfælde. Vandet i baljen fordamper, og lugter ilde når det ikke fornyes. Operatøren fik før, ved hurtig konduite kvalt ilden. Den automatiske brandklap foran billedvinduet, senere faldlemme ved ruderne ud til salen, og asbesttæpper til personlig beskyttelse, blev for fremtiden, den mest betrykkende måde for operatøren, at bekæmpe en filmbrand. De positive og negative kulstænger i lampehuset, med væge i det positive, kunne sætte operatøren i forlegenhed, når vægen i kullet var fugtig eller brudt. Lyskilden blev svag eller slukkede. Forestillingen blev afbrudt, lyset tændt i salen, og kullet udskiftet i lampehuset. Et forhold, der beklageligt kom bag på operatøren, men senere medvirkede, fra leverandørens side, til gennemlysning af kulstængerne.

De sorte kul, blev senere udskiftet med kobberkul, og sort-hvid og farvefilm, fik lys som aldrig før. En forbedring til glæde for datidens mange biografgængere.

Kulstængerne i lampehuset, skulle i fortiden betjenes med håndkraft. Med venstre hånd, sad eller stod operatøren, og passede buelysets normale afstand mellem kullene. En lang dag, f.eks. i biografen på strøget, med op til seks forestillinger efter hinanden, kunne trætheden i det lille lumre rum, få operatøren i "coma". Kulstængerne forlader hinanden, med større lysbue. Filmen bliver mørkere og mørkere nede på lærredet, indtil klokken fra inspektøren, vækker den sovende, mens kollegaen i en fart får styr på kullene. Af praktiske grunde voksede filmspolerne med årene, fra 3 til 6 hundrede meter, med op til ca. 1000 i tresserne. Filmens spolelængde

i meter, blev med årene fulgt op med fuldautomatisk kulfremføring. En fordel for kobberkul i almindelighed, og lyset på lærredet i særdeleshed. Med spoler op til 1000 meter, blev spoleskift over maskinerne af den grund mindre.

Et lille sidespring med automatikken, var en bekostelig affære for mindre biografer, men blev en historie om en fingernem operatør i et lille teater på Frederiksberg. - På eget initiativ uden beregning, men levende interesseret med at løse problemet, tegnede og beregnede han gangen med kulstillingen, så tandhjul i fiber og diverse komponenter, fik styr på kul-lene uden håndkraft. Dette blev til glæde for biografejeren, der kun skulle betale udgifterne til materialet. Disse komponenter lavede operatøren hjemme i eget lille værksted. Men installationen på maskinerne i biografen, blev udført i arbejdstiden under forestillingen. Een mands betjening var på samme tidspunkt blevet lovlig, da sikkerhedsfilmen nu var en realitet. Operatøren måtte ene mand passe både lys og film, samtidig med installationen af automatikken.-

Efter nogle dage, afleverede operatøren med glæde sit værk, der fungerede tilfredsstillende. Biografejeren takkede for det gode resultat, som beviste en dygtig mekaniker, men dårlig operatør, med for mange mørkepauser under forestillingen, og forkerte akter i maskinen. Operatøren beklagede, og tog opsigelsen til efterretning, med den begrundelse, at film aldrig havde interesseret ham, men kunne anbefale en operatør med film som speciale, uden kendskab til mekanik.

At gøglerne dengang opererede som filmoperatører, var ganske naturlig, da filmen var et led i gøglet, men ingen kunne forbyde dem at fortsætte som operatører.

Da filmen kom op at stå som selvstændig underholdning i biografer, faldt de fleste fra. Lovens arm kom i vejen med brandbestemmelser, i de efterhånden mindre biografer der blev oprettet rundt om i byen.

Den første autorisation som lovlig filmoperatør, blev tildelt

X
faglærte elektrikere, ud fra den kendsgerning, at de som fagmænd var fortrolige med energikilden. Da biografintægterne blev rentable, fik elektrikerne en medhjælper, med den ene opgave, kun at sætte film i maskinen. Disse blev i underforstået sprog kaldt "Isættere", men fik senere navn som operatør uden certifikat.

Omtrent på samme tid - 1916 - 17, blev der, som lovlig forhandlingspartner til biografeforforeningen, dannet et fagforbund. Løn og arbejdsvilkår, blev fordelt med første og anden operatør og en reserve, til afløsning i den ugentlige fridag. Af disse tre, skulle to af dem have et certifikat fra Teknologisk Institut.

X
Første operatøren og reserven, var derfor bedre lønnet end anden operatøren. Et forhold, der med årene blev udlignet i 1928, hvor alle operatører efter loven, skulle have certifikat med kørekort.

Antallet af operatører voksede, i takt med nye biografer. En stramning på dette område, kom i 1928. Loven krævede, foruden certifikat, et kørekort med billede, gældende for fem år, til fornyelse med lægeattest, og lovlig bevis som aktiv operatør.

Det før omtalte kursus, fik udvidet sit fagområde, der dækkede de nytekniske funktioner i operatørrummet.

De faglige retsforhold i omtalte forbund, var ikke filmoperatørernes bord. Forsøg med vejen til løsrivelse, fra nuværende SiD, blev prøvet, men uden held.

Filmoperatørernes nystiftede Landsforbund, der kæmpede for direkte forhandlingsret med biografefjerne, formidlede andre opgaver i det nye forbund. Tekniske foredrag og studierejser i ind- og udland. Og med særlig interesse, et besøg i Danmarks Radios nye fjernsyns atelier, dengang i Rosenørns allé.

Fjernsynet blev ofte ventileret blandt operatører. De så i det voksende antal hjemmebiografer, en usikker fremtid, hvor halvtomme sale i teatrene blev hverdag, såvel i store som små biografer - og derfor et naturligt forhold til bekymring med konkurrenten - fjernsynet.

Fjernsynets direktør, Jens Frederik Lawaetz, demonstrerede "film-frem-visning" - med lydbølger i T.V.form. - Efter demonstrationen, kom en dialog igang mellem operatører på den ene side, og direktør Lawaetz på den anden.

Filmens billedsprog i biografen, forklarede han, er en medleven under følelsesmæssig påvirkning, der forener billed og sprog, i sorg og glæde, men også til smittende latter, og derfor alene biografens hjemsted.

Hvorimod fjernsynet, som underholdning, kun har billedet til støtte for sproget.

Disse trøstende ord, set med nutidens øjne, er sikkert ikke på linie med Danmarks Radios underholdningsafdeling, men et eksempel på, hvor svært det er at spå om fremtiden.

Konkurrencen biografer og fjernsyn, blev ad åre udlignet, men med filmbranchen som underholdning, trods alt, den langt foretrukne i befolkningen.

To personer i fem til ti timers samvær i et operatørrum med små dimensioner, kan daglig være en belastning ud fra menneskelige egenskaber af forskellige holdninger. Sammenlignet med ægteskabet, hvor der er afstand mellem parterne i de hjemlige omgivelser, har det i begge forhold sin pris. Der vil naturlig forekomme belastninger af uheldig karakter, der slår gnister, og rammer følelsesmæssig hårdt, når midler tages i brug, der i det skjulte ikke kan bekæmpes. Hvor uheldigt det end kan være i "to må man være" - er skilsmisse i ægteskabet en fornuftig løsning, hvorimod to filmoperatører af hensyn til deres levebrød, må leve med forholdet og prøve

at vurdere en tilpasning, til gavn for de to i rummet, teateret og publikum.

Det kunne være interessant i et sammenhæng at løfte sløret for de mange følelsesladede forhold, der opstod i de betonkolde operatørrum. Rekruttering af operatører i tyverne, kom fra et bredt engageret menneskemateriale. Håndværk, kontorfolk og funktionærer fra stat og kommune, filmteknikere, teaterfunktionærer, unge under uddannelse, og dem fra udlejningsbureauerne. Desværre kom enkelte uheldige elementer ind i branchen, der misforstod opgavens arbejdsforhold i et lukket operatørrum. Politisk virksomhed skabte uro i rækkerne, der senere manifesterede i oprydning efter anden verdenskrig.

Forklaringen med de indre stridigheder, afspejlede mennesket selv, først ved at dominere, derefter stille glide ud af systemet på grund af ubetænk som optræden.

Som ung reserveoperatør, kom jeg ud for en oplevelse af speciel menneskelig karakter. - En dag under arbejdsgangen i operatørrummet, ville den ældre filmoperatør eksaminere den unge i faget. Ved repetition af systemet i operatørrummets tavleaggregat, kom den ældre ud at svømme. Den unge faglærte elektriker tillod sig at stille spørgsmål. Ubevidst opdagede elektrikereren, at han, under den ældres eksamination, havde lært denne i spørgsmål og svar, hvad han i forvejen ikke vidste.

De mangeartede spillefilm, i tysk, fransk og amerikanske versioner, dominerede strøgbiograferne i tyvernes København på godt og ondt. Tiden fra kl. fjorten til tre og tyve aften, kunne variere med fem til seks forestillinger daglig. Tempoet holdt operatøren vedlige, med elmotorens skydemodstand. Denne - med forstand - kunne også bruges, til ca. fem minutter tidlig fyraften, efter sidste aftenforestilling. Et forhold, der kun lod sig gøre i stumfilmens tid. Men publikum såvel som operatøren, kunne med lethed i tide nå ind i Tivoli, en lun sommeraften, før haven lukkede.

Dengang spillede akternes antal en væsentlig rolle. I forlængelse med tanken om valuta for pengene, projekterede man akternes numre i start og slut, på alle ti til tolv små filmspoler, Det forlængede filmen i publikums tankevaner, uden skelen til programmets indhold.

Denne "service" bortfaldt, da akterne blev sat sammen til seks hundrede meter pr. spole.

I tilslutning til daglange forestillinger, især om sommeren, kom personalet i et mindre strøgteater ud for en oplevelse af særlig karakter, hvor salen en sommeraften netop var tom for publikum til sidste forestilling.

En ung mand var på vej ind i teatret for at købe en billet. Han forstod situationens alvor efter nærmere forklaring, og gik ind på spøgen med gratis adgang til en forestilling næste dag. Personalet lukkede biografen, gik glade hjem til tidlig fyraften, takket være en sjælden lun sommeraften.

Ad ukendte veje kom det ledelsen for øre, med det resultat, at uanset sommer eller vinter, skal operatørerne vise film både med og uden publikum.

Siden tyverne er en ny generation vokset op, og få københavnere husker næppe de gamle biografer på strøget i dag. Fx. Vimmelskaftet 47 - Ole Olsens første biograf - Kinografen senere Bristol - Viktoria Teatret nu Handelsbanken på hjørnet af Nytorv. A

Biograferne var alle af små dimensioner på omkring hundrede pladser, i sædehøjder der ikke altid stod i forhold til udsigten mod biografens filmlærret. X

Cosmorama på strøget, hvor filmen "Afgrunden" i sin tid havde premiere med Asta Nielsen i hovedrollen, var målet i teatret for sædehøjde på sidste række sat for højt, i forhold til operatørrummets observationsruder.

Tidens mode dengang var høje herrehatte, men ikke tidsvarende på sidste række i Cosmorama.

Handwritten scribbles

En høj hat, som ufrivillig brød lyskeglen til sort skærm under en forestilling, fik teatrets operatør ned i salen, for høfligt at bede hans kgl. højhed kronsprins Frederik stryge topsejlet. - En ordre kronprinsen efterkom - med smil på læben.

Konkurrence med udlandet var en udfordring til små biografer, med flere pladser og komfort, i stil med den vestlige verden.

Filmfolk var på vagt for disse krav, flere pladser, større kundekreds og adgang til film i verdensklasse.

X

Metropol Teatret, der fik sit navn i Mikkelsbryggersgade, som biograf, flyttede med udvidelse for øje, til hjørnejendommen Kattesundet Frederiksberggade under Arbejdernes Landsbank.

X

Grand Teatret fik hermed sit navn i Mikkelsbryggersgade, med film i klassisk stil, som biograf i Paladshotellets tidligere koncertsal.

X

Metropol blev senere bygget om til flere pladser med balkon og højere til loftet, da Arbejdernes Landsbank ovenover teatret flyttede ind i Panoptikonbygningen. Operatørrummet blev på højde med tidens krav, med tekniske installationer og hygiejniske forhold.

Teatret var det første i Danmark, som havde Micky Mouse på det hvide lærred. Metropol havde også de første korte Chaplin på programmet, til stor succes fra eftermiddag til aften.

En usikker fremtid lukkede Metropol Teatret i 1980.

Strøgpromonadens publikum havde flere valgmuligheder på turen gennem strøget. Mælkerier var på mode med produkter fra det landlige, plus kaffe, te og chokolade med blødt brød, i små saloner med gammel inventar og selvbetjening.

Mælkerierne gik senere over til cafeteria, hvor ungdommen med penge på lommen, krævede valgbarhed i det kulinariske.

I Nygade, hvor Alexander Teatret i sin tid kom i strid med lejemål, fik teatret en konkurrent ved at flytte til Nørregade, og således gav navn til Nygade Teatret på tidligere Alexandres plads. Teatrene lever foreløbig i bedste form den dag i dag, med flere biografer i samme bygning. - Dog er Alexander Teatret senere ombygget til et koncerthus.

8 Kinografen på strøget tæt ved Rådhuspladsen, en gammel biograf fra Ole Olsens tid, skiftede navnet til Bristol, i stil med de andre biografer på strøget.

Teatrets operatørrum var kendt som mønsterrum, på linie med museum, hvor komponenter i messing og stål, skinnede i glans med renlighed og orden. En reklame i stil med præcision til arbejdet.

Bristol står i dag overfor lukning, efter nogle år som teater med succes i gode kammerspil, - nu er det lukket.

Der var trængsel ved Metropol Teatrets hjørneindgang i Frederiksberggade, når strøgturen om eftermiddagen sluttede af med en tur i biografen, hvor også kgl. personer mødte op for at se film.

Inspektøren i teatret lod operatøren ved denne lejlighed vide, at kgl. gæster var til stede, en bemærkning man højtidelig tog til efterretning, ved at vise film på samme måde som altid.

Forbipasserende i Kattesundet standsede op ved døren til biografens operatørrum, hvor lyden af filmens vej gennem maskinen, blandede sig med lugten af iseddikesyren, der fik nysgerrige næser til at nyse.

I pausen mellem forestillingerne passerede en lille rund-

hoved mand døren til operatørrummet. Pianisten nikkede venligt i forbifarten, på vej ind i teatret i nødvendigt ærinde.

x
Stumfilmens underlægningsmusik startede med "Klaverbokseren" et medfødt talent få pianister beskåret. Hans plads ved det opretstående piano, bag et forhæng, var uundværlig i stumfilmens tidsalder.

x
En meter til venstre for midten stod klaveret, en position i dynamisk retning til salen, i harmoni med det musikalske øren. Oven på klaveret stod kaffekoppen, og nodehæfter lå spredt til brug i kommende tilfælde.

Det utrolige ved pianisten var hans indleven i de musikalske variationer. Toner fra seriøse passager til daglig livets mangfoldigheder, fik billedet levende, med musikken som partner til filmen.

x
Operatøren var ofte pianisten tak skyldig, når uskarphed eller underkant uventet forstyrrede billedet. Et hårdt slag i diskanten, fik kontrolløren i salen et praj til operatøren, og fejlen blev rettet.

Filmprogrammet var nok for pianisten i valg af noder til de forskellige og mangeartede film, der ofte kun spillede ugen ud.

I storbiografen med orkester måtte operatøren være med, hvor prøver i teatret fandt sted om natten eller tidlig om formiddagen.

September 1929, kom Metropol Teatret ud for en alvorlig brandkatastrofe, med totalt udbrændt operatørrum. Årsagen fik konsekvenser i mange urimelige aspekter, og konklusion uden mening i fornuft.

Tobaksrygning var forbudt i følge brandloven. Ansvar og årsag kræver mod til at sige sandheden. Den offentlige kritik rørte på sig, af hensyn til brandsikkerhed i teatret. Avi-

serne omtalte i store bogstaver, den forbrændte operatør i ambulance til hospitalet, men ikke et ord om ham, der alene stod tilbage, som eneste vidne i lukket forhør, og der forsvare sin kollega overfor myndighederne.

Dagen efter fik en avis luft for egne meninger. - I henhold til bladet, var tobaksrygning - efter loven - forbudt i operatørrummet. - Et forhold, der blev straf, til den forbrændte og skyldige operatør. Operatøren fra det lukkede forhør, blev af kolleger beskyldt for den usande avisomtale, især dem der ikke kunne lide hans ansigt.

Men tilfældet ville den aften uheldet skete, at sidste forestilling var slut på teatrets ugeprogram, og derfor krævede omlægning af filmen til transport ud af teatret. Det fik operatøren, der stod og røg i det fri, til eftertanke. Overarbejde med filmen ud af døren, måtte undgås, og på vej ind i rummet, glemmer han i farten cigarettens i mundvigen, taber en glød på filmen, der udvikler et eksplosiv flammehav, som få minutter efter forvandler rummet til kælder-sort område, og ødelagt inventar på grund af vandskade.

Den vagthavende operatør ved kinomaskinen, vender ryggen til det passerede, og springer for livet ud i det fri. - Den uheldige operatør forsøger at redde filmspoler ud af jernskabet, blandt andet den første Micky Mouse film i Danmark. - Det fik ham til hospitalet med svære brandsår, og rygtesmede med at hviske i krogene. Men jernet var ikke varmt nok, til retfærdighed for den skyldige.

Løgnagtige oplysninger fra den forbrændte operatør, mod ham der stod alene som vidne i operatørrummet, var uden sidestykke af lav karakter, og gav den forfulgte anledning til politibeskyttelse.

Den uheldige person forlod branchen i stilhed, et sted han i fagfolks øjne ikke hørte hjemme.

Ingen adgang for uvedkommende, stod der på jerndøren ind til

operatørrummet. Under disse forhold undrede det mig dengang, som nybagt filmoperatør, at se de mange damer i operatørrummet i arbejdstiden, personer der skilte sig ud fra almindelig dannelses. Operatøren havde, sagde man "tre skibe i søen". Uvidende ^{heri} i dette forhold, sagde mig, at filmoperatør og skibsredder på samme tid, måtte skibsredder være bi-erhverv.

X
Løsningen kom med de ofte damebesøg i rummet, damer, hvis man tilfældig rørte ved dem sagde: "Har du råd til det".

Således blev det franske "alfons" årsag til mit faste engagement, som filmoperatør, i strøgbiografen Metropol Teatret.

På et tidspunkt, hvor jeg var alene i lokalet, kom nogle dage senere, en fornem dame op i operatørrummet. Ud - sagde jeg! ingen damer her! Med store bogstaver fortalte hun, hvem hun var, med det resultat, at jeg senere på dagen måtte fortælle teatrets direktør, at på grund af forbud med damer i rummet, havde jeg smidt hans kone ud af lokalet, uden at vide hvem hun var.

Svaret kom overraskende. På sin velkendte robuste facon, sagde han, med smil på læben: "Det har hun s'gu - mellem os sagt - rigtig godt af".

Overgangen fra stum- til lydfilm i Danmark, fik dørene til at smække, når den nye teknik kom på tale. Biografejere var både for og imod, og de gamle i faget, spåede lydfilmen, som en døgnflue. Men de store selskaber i filmbranchen, havde fingeren på pulsen, og dermed var sagen afgjort.

Lydfilmen fik en kort periode 1923, med ingeniørerne Petersen og Poulsens lyd- og billedbånd, adskilt synkron på to apparater. I Palads Teatrets operatørrum.

Senere i 1928, fik lydfilmen sin første renæssance, med korte ekstranumre foran stumfilmen, med datidens komikere i sketch

og sang, indtil Western Electric sound system med lyd og billede i movitone, blev årets sensation 1929.

De to kendte ingeniører Petersen og Poulsens lydssystem, noiseless (støjfri) i tonesporet, blev prøvekørt i højesteret, med patentrettigheder. Noiseless, i det danske tonespor, kontra Western Electric i Amerika.

Vekseler Bauder Nordisk Film, førte sagen, og vandt over den pengestærke koncern i Amerika. Pengemæssig modigt gjort, en dyst i størrelsesorden - Myggen mod Elefanten.

To enheder fra tonefilmens barndom, vitafon og moviton, om-sat fra grammofonplader i synkron med filmen, og optisk lyd-spor på filmbåndets højre side, var vitafon det mest sår-bare, at arbejde med.

I omtalte tilfælde kørte biografen vitafon optagelse, med sang og musik i operette stil.

K Pick-upen på grammofonpladen, sprang med lethed et par riller over, blot man rømmede sig, eller trak vejret dybt. Men den dag operatøren med sin hjemmesmurte aftensmad, kom for skade, at tabe et stykke pølseskind på grammofonpladen, da kom nålen så meget ud af kurs, at sopranen kom forud sin tid med duetten til sin elskede.

Historien blev tidens klassiker i operatørrummene: "Har du hørt den med pølseskind på grammofonen". Publikum blev vrede over det forvrængede tonebillede, men fik ikke årsagen at vide. Direktøren derimod bad operatøren lade smørrebrød og vitafon være lidt på afstand af hinanden for fremtiden.

z Den lille enklave Frederiksberg midt i København, var i tidernes morgen et eldorado med små biografer i forhenværende butikslokaler. Deres naturlige forhold, som butikker, vendte tilbage, da biograferne fik egne lokaler, med bedre plads til publikum, og efter loven nyinstallerede velegnede operatørrum.

Kæmpebiografen, oprindeligt et circus, lå på grænsen København - Frederiksberg, vis a vis den gamle ladegård på Åboulevarden. Den kendte bryder Beck Olsen var trækplaster med artister, indtil biografen satte punktum, med pladsantal, der gav den runde træbygning sit navn.

Dens levetid som biograf blev kort. Grundlaget for underholdning var film af brandfarlig stof, og efter gældende lov, ikke velegnet i en træbygning.

Biografen på Frederiksberg Rundel lå i kælderen omkring 1905, under nuværende O.K.klubbens domicil. Et specielt forhold gjorde biografen kendt, med to billedskærme, til pladser på begge sider af en række træpiller. Med et filmfremviserapparat i Storm P.stil, kørte biografen, trods alt, i ca. femten år, med en række barnligt seværdige film.

Alleenberg i Frederiksberg allé åbnede et bedre egnet rum til formålet i en kort periode, indtil hele området af forlystelser blev nedrevet til boliger af høj kvalitet.

De små biografer på Frederiksberg, sang på sidste vers i slutningen af tyverne. Konkurrence med de fra hundrede til tusind pladser i nye "Kinoer og Bioer", måtte ende med et kapitel i filmens historie.

K Standar i Falkonerallé, hyggede for kunderne med springvand, belyst over blomsterkumme og guldfisk i foyeren. Malerier i ramme dækkede de nøgne vægge i filmsalen, - et teater med repertoire i gode danske film, men brandfarlig som biograf efter loven.

Napoli, genbo til Standar i Falkonerallé, startede oprindeligt i samme allé nr. 63 I.sal, med artist optræden, som supplement til filmen. Napoli endte sine dage lige overfor Falkonerallé 94, 1928, og startede Roxy Godthåbsvej 14 samme år.

Med facade mod Københavns kommune, lå Værnedamsbiografen på hjørnet af sit navn og Frederiksberg allé. I sin tid med succes og trængsel med gode svenske film i det lille teater. A

Til fremme for flere pladser i biografen, flyttede man operatørrummet fra sin bageste plads i salen, ind til højre bag væggen til teatrets køkken.

I vinkelprojektering via spejl på modsatte væg i salen, med film fra spejl til skærm, fik lystab og sløret billede en uheldig virkning, med det resultat, biografen lukkede, men fortsatte flere år efter med navnet Winsor på Dalgas Boulevard.

Ørstedsbioografen etablerede sig i en forhenværende glarmesterforretning beliggende overfor Niels Ebbesensvej. Udenfor biografen, stod direktøren, den meget omtalte sprechstallmeister fra Cirkus Schumann i København hr. Eriksen, og fortolkede i velvalgte ord dagens program, og bad det ærede publikum gøre sin entre i det lille kunsttempel. På grund af pladsmangel flyttede han sin bevilling, til den nyopførte Fasanbiograf med sekshundrede pladser på Fasanvej, hjørnet af Borups allé. Biografens operatørrum var lige stort nok til, at to operatører kunne passere hinanden. Om sommeren, når det var meget varmt, stod den ene udenfor, så den anden bedre kunne trække vejret, i det lille af solen, fra taget, opvarmede rum. X

Under en forestilling blev sprechstallmeisteren uenig med sine to operatører om et lønspørgsmål. Det endte med voldsom diskussion udenfor operatørrummet, mens filmen fik lov at passe sig selv, til stor forargelse for det betalende publikum. Operatørerne forlod i vrede teatret, og en operatør måtte rekvireres udefra.

Uden kendskab til teatrets dobbeltprogram, blev filmene

blandet sammen i maskinerne, til stor forvirring for kunderne, der af den grund og til megen ærgelse for speech-stallmeisteren, - forlangte pengene tilbage.

Fasan biografen blev offer for biografdøden og lokalerne blev så til et supermarked.

Den lille biograf på Gl. Kongevej, i daglig tale "Loppen", var nabo til Skt. Thomas alle i tiden omkring 1910. Betegnelsen "Loppen" for en biograf forekommer i en tid, hvor lopper i hjemmene var husdyr i mindre format. Da støvsugerens blev hver mands eje, blev lopperne udryddet, og ingen har savnet dem siden. Lopper var tabu, især hos damer, men lopper de hopper, og skifter bopæl når lejlighed gives. På den måde blev biografen og loppen, under disse omstændigheder, kædet sammen med en tur i "Loppen".

Datidens mælkedrenge i stribet skjorte og kasket, med sort taske i rem om halsen, var eftermiddagens publikum. Med hatten i nakken og kroppen bagud i magelig stilling, gav de højlydt kritik af filmens billedsprog i dramatiske optrin. De følte sig hjemme i den lille biograf, og uden hensyn til nærmeste tilskuere i det lille lokale, lod de lyde fra deres sæde forpeste luften med odeur, de nærmest siddende måtte døje under protest. Udenfor teatret stod direktøren vagt, for at hilse velkommen til de lidt mere kultiverede gæster, når de mødte op senere på aftenen.

Biografbevillingen flyttede til bedre forhold i det nyopførte Rialto i Smallegade. En biograf i stil med de krav et velordnet operatørrum kan forlange i faciliteter tilpasset teknisk udvikling.

Biografdøden kom til Rialto 1980, men genåbnede kort tid efter, som levende teater, under navnet Rialto.

Jernbanebiografen i Falkoner allé ved Frederiksberg station, en biograf, der på det sidste, førte en lav profil, med mord og voldtægt på programmet.

Ved teatrets indgang, sad den gamle biografejer, og solgte billetter i lovens navn, mens sønnen ved biografens udgang, tog sin private andel efter behag, udenom skattevæsenet. Da faderen døde, fik sønnen ikke bevilling til biografen. Han havde forventet, at den var, i følge loven, arvelig efter sin far.

Operatøren på stedet var med årene, i finere sprog, blevet korpulent, og derfor så at sige klemmt inde mellem maskine og spolebord, et forhold han måtte leve med til biografen lukkede.

Det var almindelig kendt på Frederiksberg, at se den glade skuespiller Chr. Schrøder, som rekommandør foran indgangen til sit lille teater på hjørnet af Gl. Kongevej og H.C. Ørstedsvej. Biografens repertoire og interiør passede til omegnens beboere, i stil med film af klassisk kultur, for de hjemmegående fruer i kvarteret.

Operatøren i teatret måtte ikke lide af klaustrofobi, for som sagt flere pladser i en lille biograf, giver mindre plads til operatøren, til gengæld penge i kassen.

Apollo biografen på Langelandsvej, startede oprindeligt på Godthåbsvej. Interessen for film voksede stærkt i kvarteret, især hos familier med børn. Biografen flyttede fra Godthåbsvej, til en selvstændig opført bygning på Langelandsvej, med ca. hundrede pladser, og havde der mange gode år med film, til glæde for et tæt befolket arbejderkvarter.

Direktøren i biografen var sin egen operatør, med en reserve til aflastning. På den tid krævede loven, kun een mand i operatørrummet på Frederiksberg og to i København. Senere blev forholdet med to landsdækkende, på grund af brandfaren med nitratfilmen. K

I Apollo biografens operatørrum, stod på den tid en ældre operatør, og så fortvivlet fremtiden i møde, med filmen, som

fra hans tid altid havde været stum, uden lyd i maskinen. Da alderen meldte sig, var tiden løbet fra ham som filmoperatør. Den tekniske udvikling, var ikke hans "bord" selv ikke i det lille Apollo.

Hans fortid havde været biografejer med stumfilm, og selvstændig filmoperatør. Han solgte på grund af dårlige tider og konkurrence sin biograf, købte forretning for pengene, og i ny og næ reserveoperatør i de mindre teatre. Han var typen på en gammeldags veltalende operatør, hvis fortid havde været en glad giver, i selskab med de våde varer.

Regina, folkets biograf på Nørrebro, lå lige ved hjørnet af H.C. Ørstedesvej og Åboulevarden. Biografen exelerede i dobbelt programmer, med to og en halv times spilletid. Regina fik en fornem facade, med dronningekronen i relief, på teatret gavl, ud til H.C. Ørstedesvej.

Operatøren i biografen, havde derfor en special opgave, med to gamle film klippet ned til een forestilling, så kunden fik to film for een billet.

Nørrebros ungdom tog tilbudet med trængsel ved billetlugen, for at se de rædselsvækkende film, der skiftede program mandag og fredag hver uge.

Teatret havde, som det første af mindre biografer, fortæppe med rampelys - til gengæld et skummelt dårligt indrettet operatørrum, oppe under loftet. Styring af fortæppe, lå i vertikal træk, med elmotor i venstre side af proscenium. Kom fortæppe i uorden, med stålwiren ud af system, måtte operatøren med stige foran filmlærred, mave sig op i højheden, til underholdning for det ungdommelige publikum, der kvitterede med tilråb: "Træk livremmen ind kammerat - du taber bukserne". Og efter overstået reparation i det høje, blev nedturen ikke bedre, da en i salen blandt tilskuerne råbte: "Ka' I se det lille hul, - han har i sin store røv".

Når saks og film i operatørens hånd skal klippe så det pas-

ser i minutter til to forestillinger, må sans for det kunstneriske produkt, så vidt muligt tages i betragtning. Det kunne løbe løbsk ved for hårde klip. Fx. da direktøren efter første forestilling i biografen, spurgte sin operatør, hvor den smukke dame i filmen blev af. Jo - hr. direktør, svarede operatøren: "Damer, dem ved man aldrig hvor man har".

En ældre operatør i samme teater, uden særlig blik for tilpasning af dobbeltprogrammer, ringede til sin syge kollega, og bad om hjælp og vejledning med at løse opgaven - fik det overraskende svar: "Klip til du skammer dig".

Roxy Teatret på Godthåbsvej, biografen med elevator fra scene til grav, åbnede sine døre for publikum på Frederiksberg 1928, i stærk konkurrence med Colloseum på Nørrebro og Rialto i Smallegade.

Efter godt 50 år, gik det langsomt ned ad bakke, og biografens lokaler gik derefter over til en mere rentabel forretning, som supermarked under navnet Roxy.

Gennem ti år fik jeg her lejlighed til at møde mennesker og forhold, der ikke på alle måder, harmonerede med min opfattelse, af kunstnerisk forretningsmæssig ansvar, som bevillingshaver til en nyopført biograf med ca. 1000 siddepladser.

Ved fru direktørens 25 års jubilæum, som bevillingshaver, tog en medarbejder ordet, ved en sammenkomst i teatrets foyere. Med tanker for fruens kærlighed til sit teater, omtalte han en historisk vending, omsat i denne forbindelse: "At i fruens hjerte står der skrevet - Roxy -".

Da hun døde, glemte sønnen de bevingede ord, og Roxy's historie fik lov at hvile i sig selv, uden mening for fremtiden.

Den lille biograftejer, drev sin forretning på lige fod med andre næringsdrivende, indtil loven fra højere sted, greb ind i forretningsgangen, med bevilling.

Biografdriften blev med årene lukrativ, og daværende justitsminister lukrerede i den forbindelse med dobbelt bevillinger til en biograf, på linie med lotterikollektioner, hvor ubemidlede kom i betragtning.

De gamle biograftejere med "nase" for film, så en fordel i samarbejde med filmudlejere. Ved lov blev denne manøvre forbudt. Men tiden var moden til større biografdrift. Biografer blev til teatre, og biograftejere til direktører.

Som forholdene udviklede sig blev direktørværdigheden, for nogle, en falsk glorie. Værdigheden stod ikke på højde med det, de til daglig udrettede. For dem var operatør og operatørrum en belastning, modsat billetkontoret, der var drivkraften, med resultat fra dagens høst, til en tur i Adlon.

Direktørens stedforstræder, inspektøren, en hjælpende hånd, når timelange frokoster trak ud. Inspektøren kunne være hans søn eller fætter, en pensioneret militærperson - eller det nærmeste - en pæn kontrollør.

I de store produktions teatre, så forholdene anderledes ud. Her trivedes kommandovejen under gensidig respekt, fra neden og opefter. Forretningstalant og blik med filmrepertoiret efter publikums smag, var den ansvarlige direktørs domæne, i samarbejde med inspektøren, som stedforstræder og regnskabsfører, med prokura.

Bevillingshavere, i almindelighed, styrede deres biografer, efter forgodt befindende. Man fik det indtryk, af forretningsgangen, at når bare der kom folk i biografen, gik resten af sig selv.

De personer i filmbranchen, der kendte filmen indefra, skilte sig ud, med fornuftig biografdrift. De så en fordel, med at

samle biograferne under samme tag, et forhold i nytænkning, som kom op at stå, med det resultat, at publikum fik lettere adgang, til et bredere filmrepertoire, i teatrets forskellige filmsale.

Med filmen indefra i mange år, er det spændende og interessant, når en forhenværende medarbejder i filmbranchen, som pensionist, får lov at opleve udviklingen udefra.

Det ville være mærkeligt, helt at udelade omtale af mennesker, i min beretning, - enten i fast forbindelse, eller tilfældige, der krydsede min vej, som filmoperatør i 50 år.

I læretidens sidste år, traf jeg første gang direktør Sofus Madsen, udenfor Metropol Teatret, i højroestet diskussion med inspektør og operatør. Min nærværelse, var kortslutning i udhængsskabe med lys til gaden. En skandale uden lige. Store ord med kraftige eder, fik udløsning, da læredrengen lukkede munden op, og forklarede fejlen, men føjede til med en kort bemærkning: "Med bandeord - har jeg lært - er det afmagt og kortslutning, når personer træder i spinaten". Den menneskelige fejl, blev i rolige omgivelser rettet, uden kommentarer.

Palads Teatrets bygherrer og første direktør Sofus Madsen blev erklæret konkurs i slutningen af tyverne. Sidst jeg talte med ham, opfriskede han gamle minder fra "Bernina" - på den tid en kendt restaurant på Strøget, hvor pengemata-dorer spiste frokost, blandt andet Frede Skårup fra Scala og Sofus Madsen. De kappedes dengang for morskabs skyld, i restauranten, med flest penge i bøssen til børnehjælpsdag. Fra en tegning i Blæksprutten, på samme tid, var der en vits med vid, hvem af de herrer, der var den nærigste. Det morede ham, at fortælle denne historie, men sluttede sørgmodigt: "Ja, nu er Frede død, og jeg er blevet fattig.

Dynastiet Ingvar Jørgensen og tre sønner, alle engageret i filmbranchen, med Jørgen Jørgensen, som direktør i Metropol Teatret. Han var i mine øjne, en pæn mand, en dygtig mand og uhyre aktiv. Han overraskede mig, inden min afsked, til

en ny stilling. Efter filmbranden i Metropol Teatret, stod han i det røgsværtede operatørrum, nervøs, og sagde: "Såfremt det sker igen, er jeg ikke direktør her mere". For os operatører, lød det, som om, han i forvejen havde nok i sine mange gøremål.

Antal af kvinder voksede i tredivernes biografer. Damerne dystede indbyrdes om, hvem der var bedst i branchen.

Mogensen, direktør i forhenværende White Star på Amager, med artistoptræden i restauranten, var også film interesseret. De første skridt på vejen, var som direktør i "Kæmpebiografen" på Åboulevarden, biografen der måtte lukke på grund af brandfaren med nitratfilm.

Derefter åbnede han "Napoli" på Frederiksberg, med samme film og gøgl, og inden han døde, overlod han datteren Anna Mogensen, sin bevilling, som hun flyttede over gaden til en selvstændig biograf, og senere til Godthåbsvej, under navnet Roxy, hvor jeg kommer ind i billedet. Fru direktør Anna Mogensen, blev min arbejdsgiver i 11 år. Fruen havde det med at kunne lide, eller ikke kunne lide sine medarbejdere. Ofte lagde hun øre til sladder, der i farten fik vendt gode indtryk til dårlige, og de personer det gik ud over, undskyldte hende, fordi hun var kvinde. Over for mig, var hun sød og venlig og ved min fratræden, som operatør i Roxy, fik jeg en omtale, der anbefalede mine kvalifikationer i faget, et forhold, der fik betydning for mit arbejde i nye omgivelser.

En lun sommeraften, lige efter anden verdenskrig, mødte jeg fru Mogensen i Tivoli. I en restaurant med udsigt til havens illumination, blev sidste gang vi talte sammen. Her fortalte hun mig, sin egen historie, med film fra små forhold, tilbage til sin far, som kendt forlystelses konge, der desværre for hende, døde kort tid før hun åbnede sin egen biograf Roxy.

Familien Mogensen, var Amerika fan. Fra storbiografen Roxy

i New York, fik sønnen den tanke, at få installeret en elevator i orkestergraven, og foreslog en lignende i sin mors nyopførte biograf, med navnet Roxy, som symbol.

Med biografen for øje, gik fru Mogensen den fornuftige vej, i valg af kapital og kompagnion. Med håndværkeren og forretningsmanden, tømmermester Nielsen, som bygherrer, og fruene som bevillingshaver, havde de i flere år, et team-work, der fungerede indtil begge døde.

Sønnen, som bevillingshaver og direktør, er en historie for sig. Biografen endte sine dage, uden håb for eksistens.

Fra min bopæl til Roxy, var der fem minutter til Godthåbsvej - til Palads Teatret ti minutter på cykel. Senere blev bussen 29, min køreplan, da "mimrekortet" gjorde det billigt for pensionister.

Målt i tid, blev den længste tur til arbejdet, de bedste år, med opgaver i en storbiograf, der afløste hinanden, til fordel for min økonomi.

Chefen i Palads Teatret, vekselerer Carl Bauder, i tiltaleform "Vekseleren" tog imod mig med disse ord: "På dem kan jeg se, at det passer, hvad jeg har hørt".

Vekseleren, var manden, der fik Nordisk Film op at stå i samarbejde med direktørerne Holger Brøndum og Dalsgård Olsen. Personligheder, der fik firmaet til at fungere, med produktion, økonomi og repræsentation, ud over landets grænser. Vekseleren viste udadtil talent indefra, der blev til gavn for dansk film, med fremskridt i filmteknisk produktion og patentrettigheder.

Da vekseleren døde i 1944, overtog direktør Dalsgård Olsen posten, som ansvarshavende leder af Palads Teatret.

Nordisk Films mangeårige direktør Olaf Dalsgård Olsen, filmens Grand Old Man, startede sin karriere 1924, som kon-

torchef i filmudlejningen Nordisk Film Frederiksberggade, en stilling, der førte til direktør i firmaet.

Samme år, begyndte jeg som filmoperatør i Metropol Teatret Frederiksberggade. Uden grund for sammenligning, men kun til støtte for årstallet, mødtes vi fra Frederiksberggade, flere år efter i Palads Teatret, med hver sin profil, som direktør og operatør.

Det var en fornøjelse, at møde Dalsgård Olsen, og høre om han medleven i filmbranchens hektiske verden. Selv betegnede han sig som livskunstner, og i ordvalg i vits med vid, i drilsk undertone, overhørte han modpartens argumenter, hvis mening for ham var uden interesse. Han havde sans for festivitas, i værdig fornemhed ved premiere i teatret. Han var også foregangsmand med biografens indretning, ved ombygning i moderne stil, hvor operatørrummet ligeledes kom i betragtning.

Dalsgård Olsen, var arbejdsgiver med faste principper i løn-kompensationer. Men en side af sin personlighed, på anden vis, kom mig til gode, ved min afgang fra Palads Teatret, med en opmærksom påskønnelse, i form af efterløn, fra Erna og Carl Bauders fond, en gestus, jeg skylder ham min bedste tak.

Mit personlige forhold til chefen, var positivt, og fra direktøren en tillid, der fik mit navn, som filmoperatør, i glas og ramme.

Palads Teatrets mangeårige inspektør ing. Carl Cold, blev karakteriseret for kultiveret, til medarbejder i filmbranchen, - en udtalelse han lod mig høre, fra en samtale med direktør Constantin Philipsen, inden sin ansættelse som inspektør i Kinopalæet.

Med mit kendskab og mangeårige samarbejde med Carl Cold, er denne vurdering, på linie med mit eget indtryk af personen

inspektør Carl Cold.

De første år i Kinopalæet, lærte Cold biografen indefra, og tog notits af de forsømmelser, der gradvis skulle rettes op. I praksis blev disse læreår til støtte for Palads Teatret, hvor Cold lod forstå, han ikke ønskede at være "barnepige" for personalet. Derimod gik han ind for frihed under ansvar, med selvstændig holdning til gavn for teatrets renommé.

I teatrets inspektørkontor, blev jeg i sin tid modtaget af hr. Cold med maner. Under en behagelig samtale, ved et glas vin, fik jeg et førstehånds indtryk af ærlig hjælpsomhed, i lønspørgsmål. Senere mindede ham mig om det forhold, med overenskomst aflønning, af de mange opgaver, der fulgte hinanden, og således en fordel for mig, i stedet for fast løn hele året. Denne indtægts form, kom mig til gode, til sidste lønningsdag i teatret, takket være den mand, der ved sin afsked fra teatret, sagde til mig: "Vi to har vist aldrig været uvenner". Nej sagde jeg, kun uenige, politisk.

Nogle år efter sin afsked fra Palads Teatret, mistede Cold sin hustru, et forhold, der gjorde ham tavs og indesluttet, indtil en bilulykke i 1981, gjorde ende på hans liv, 85 år gammel.

Et kapitel i rækken af personer i biografbranchen, er kinteknikeren. Den, i sproglig forstand, fødte tekniker, en autodidakt. Som specialist og medlem i det elektron styrede mekanik i kinomatografi, behersker han med sin viden, de indre organer, med klaprende relæer, der kontakter og kontrollerer billede og lyd, med det, publikum i biografen betaler for øje og øre.

To personer har jeg mødt, i mit arbejde som filmoperatør. Personligheder i dialog, med faglige emner i teori og teknik en gavnlig indflydelse under service i operatørrummet. Et personforhold, med hver sin profil, i forfatterskab relevant til faget, og medparten en drivkraft i praktik, med salgschef for øje. Sammenlagt to enere, med offervilje, at lære efterkommere indsigt i faget, og derved tryghed for operatørrummets vogtere i fremtiden.

Hermed tilskriver jeg samtlige teknikere i nyere tid, korrekt optræden, prisværdig med det sigte: Forebygge i stedet for helbrede.

Mit forhold til kollegaer i biografens operatørrum, har været alsidig, med karakterer fra ateisme til jordbundne fanatikere, med nazisme og kommunisme, efter tidens politiske mode.

Det var interessant, med åndelig udbytte, at møde dem, der forenede studier, til videre uddannelse, ved indtægter, i nitratfilmens dage, som reserveoperatør, hvor der dengang skulle være to mand, på grund af brandfaren med film i operatørrummet.

I venteposition til en biografbevilling i provinsen, var skuespillere, som operatørelever, ikke ualmindeligt. I operatørrummet lærte de teknikken, men at bedømme filmen som kunstnerisk forsvarlig, en betingelse fra tidernes morgen, for at få en bevilling, kunne vi ikke lære.

Folk i en sat alder, ville på et tidspunkt lige efter anden verdenskrig, gerne være filmoperatører. Et supplement til lønnen, der viste sig, ved fortællelse, at være til fjernsyn - hvide varer eller bil -. Saftyfilmen, filmen der ikke kan brænde, er i denne forbindelse ved lov, fra to sat ned til een operatør i rummet. Her stoppede et forhold, der aldrig vil vende tilbage, hvor to operatører var afhængig af en reserve, til afløsning på fridage og ferie.

Med tilbageblik i nostalgi, er tidsbilledet, femti år efter, uoverskueligt, særlig efter anden verdenskrig.

En teknisk fremgang, man ikke kunne forudse før den var der, har i den grad forandret det operatørrum, jeg for år tilbage betrødte, uden tanke for udviklingen i den bestående teknik.

I fantasien, blev jeg drømmenes tekniker, et klip fra et interview, med mig i Berlingske Tidende 1951. Drømmene lig-

ger i runde spoler, med sekshundrede meter i hver - stod der - og nævner min fortid, hvor jeg er født i en ejendom, opført af materialer, fra det i forrige århundrede nedlagte forlystelses etablissement Alhambra.

I dette forhold, forbinder jeg symbolsk et billede med min gerning som filmoperatør i forlystelseslivet, et forhold, i en atmosfære jeg ikke har fortrudt.

Kinomatografien, grundlaget for de levende billeder, fik udvidet sit virkefelt med lydoved, der med lyd og billede rammede filmen ind, nær et levende teater.

Roxy skulle blive det første i landet, med Western Elektrick sound system i verdensformat, og biografen levede op til succes, med step og sang i filmen "Fox Follies" og kunne herefter sende musikerne hjem, efter den korte periode med elevator i orkestergraven.

Overgangen fra stum- til tonefilm, med ny teknologi i operatørrummet, havde besvær i starten med frekvenserne, som ingen kunne forudse, selv en flot tenor, fik stemmen til at hvisle i takt med lyden fra elektronikens bølger.

Toneaggregatet var på lejemål i kontraktlig forpligtelse med Western Elektrick, med fast service og tekniker til rådighed i biografens spilletid.

Operatørens indleven i det tonetekniske apparatur, var i starten begrænset. Hvor han stoppede måtte teknikeren ind i billedet.

I tilfældet tenoren, melder operatøren pas til inspektøren. Teknikeren kommer ti minutter efter, med hatten i nakken ind i rummet, spørger efter fejlen, vender sig derefter mod forstærkeren, ryster panelet kraftigt med begge hænder, hilser farvel ud i mørket, med på gensyn i morgen.

Tenoren på filmen, fik på denne overraskende måde, rystet

sin stemme på plads, i frekvensernes naturlige leje.

Teknikeren mødte op næste formiddag i operatørrummet, og undskyldte sin optræden aftenen før. I selskab med gode venner, fortalte han, at han havde en sød pige ved sin side, da telefonen ringede. Men en ting var han klar over i sin rus, forstærkeren havde en dårlig lodning, og den omtalte operation plejer midlertidig at hjælpe.

Den smarte tekniker forlod maskinrummet, med forstærkeren efterloddet i god stand.

De første udsendelser i Danmarks Radio, via biografens operatørrum over telefonnettet, blev starten til de plade-parader i faste rammer, radioen udviede gennem årene i stor stil, til glæde for lytterne.

Transmissionen fra Roxy's operatørrum, med slager fra filmen, ud i æteren til lyttere i D.R. - var ikke usædvanlig med sangtekster fra amerikanske film, en forløber til det i dag avancerede popmusik overført på lydbånd.

Den kendte speaker Schønning, dengang i Danmarks Radio, kom med teknikere fra telefonvæsnet i rummet, for at kontrollere lyd kvalitet og tilpasning med udsendelsens tid i lytterprogrammet.

Det var en sjælden fornøjelse, at møde speaker Schønning i operatørrummet, kendt i befolkningen, for sin klare formulerende stemme i radioen. Uheldigvis løb stemmen løbsk en aften, da han glemte at lukke for mikrofonen efter at have sagt pænt godnat, og i farten kom til at sige, så lytterne hørte det: "Og så rend mig i røven".

Hans tidlige død, blev et savn for lytterne i Danmarks Radio.

Et lille morsomt tilfælde med elektronikken på afveje, forekom engang, da selenet i transformatoren kortsluttede.

Uden kendskab til bivirkning efter en kortslutning, hvor gnisten opvarmer selenet, og sender en odeur ud i lokalerne, tilsvarende de vinde gentlemænd ikke lufter, i selskab med andre, gik to tause operatører og så mistænksomt på hinanden. Man søgte i skabe, hver for sig, i kroge uden at sige hvorfor. Sur mælk eller gammel ost, for eksempel, kunne være gemt og glemt.

En dag kom teknikeren, midt i den ildevarslende lugt, på besøg i operatørrummet, og sagde: "Nå, kan I lugte, den fiser derinde, transformatoren".

De to herrer i rummet, åndede lettet op, og fik både gnisten demonstreret og forklaringen.

I de stressede år - trediverne - med arbejdsløshed og valutamangel, kørte ofte to biografer samme program, for derved hurtigt at få pengene hjem. Valutariske forhold, kom på den måde til at berøre filmbranchen med kun een kopi til to teatre.

Kloge hoveder løste problemet, med to biler i pendulfart mellem teatrene, en pendling med tidsforskydning i halveret filmspoler og ekstranummer for og bag, fordelt tidsmæssig på de to biografer.

Præcis afgang med film fra teater i bil retur i spoleorden, fungerede godt, men ikke ved at spare og kun køre een bil frem og tilbage med filmspolerne, som en klog vognmand, uden erfaring, nok skulle klare med sin "kaffetørstige" chauffør.

Vognmanden blev som instruktør i operatørrummet, mens chaufføren alene kørte frem og tilbage med filmen. Ved sidste spoles afgang, kom vognmanden og hans meget "kaffetørstige" medhjælper i vildrede med hinanden. Chaufføren fik utrykkelig ordre om, først at aflevere filmen i teatret og så bagefter drikke kaffe. Desværre misforstod han vognmandens strenge ordre, gik på værtshus først og drak kaffe, uden

tanke for teatret, der nu manglede sidste spole af filmen.

Chaufføren nåede lige strøgteatrets operatørrum, da de sidste i køen fik pengene tilbage ved billetlugen.

Med filmen frem og tilbage i to teatre, i fagsproget, at "pendle" kom to forhold til at spille ind i hinanden, i et herværende omtalt teater. Inspektøren boede i samme teaters ejendom, hvor hovedtrappen til hans lejlighed, også var trappen op til biografens operatørrum. En aften tog han konen under armen, til en tur i Adlon, og låste gadedøren for tidligt til natten, uden omtanke for omtalte "pendling" i biografen.

Biografen savnede ikke den i egne øjne uundværlige inspektør, men derimod filmspolen til sidste forestilling. Der blev stilhed i rummet, da maskinen uden film gik i stå, indtil en stemme i det fjerne, skreg op til operatøren: "Hva' faen er det for en kraftidiot, der har låst gadedøren".

Det skal ikke skjules, at hr. inspektøren, der troede mere om sig selv end han magtede, blev tavs, da operatøren næste dag pligtskyldig refererede chaufførens manende ord i æteren. For ingen kunne vide, og slet ikke operatøren, hvem det var, der for tidligt havde låst døren ud til gaden.

December måned, hvor alle store og små har "julelys" i øjnene, viste Roxy sig fra den gode side med midnatsforestilling til fordel for syge og gamle i kvarteret. Kendte kunstnere optrådte på scenen, interimistisk indrettet over orkestergraven, med underholdning i musik, sangkor m.m..

Fulde huse tegnede succeen i en årrække, indtil Rådhushallen på Frederiksberg, med flere pladser til rådighed, overtog arrangementet med forestilling om eftermiddagen.

Personalet i teatret gav deres bidrag, ved gratis medvirken til scene arrangementet og film, for på den måde, at glæde syge og gamle på Frederiksberg.

Gode borgere i omegnen, handlende i særdeleshed, bidrog til natmadens kulinariske samvær, en oplevelse i selskab med nu forlængst afdøde kunstnere, som dengang tegnede billedet af munterhed, med navne som: Schiøler Link, Olga Svendsen, Børge Rosenbaum (Victor Borge) i supplement med Osvald Helmuth, De tre fra Radioen, Sangkoret Ydum og Halberstadt som konferencier.

Den gode vilje for den gode sag, sluttede med et godt resultat.

Personer kom jævnlig, i lovlig ærinde, i operatørrummet. Reklamefilm skulle ombyttes eller omplaceres i spolen med reklamerende firmaer, der alle helst, så sig sidst i rækken, med deres tilbud, fortalt i levende billeder til toner fra døgnets melodier.

Reklamebureauet så senere en fordel, med filmspoler til biografen, hver mandag i ugen, med et reklameprogram, lagt tilrette af firmaet, uden operatørens medvirken.

I denne forbindelse, kom der bude i operatørrummet fra forskellige samfundslag. En journalist, som bud i reklamebureauet, ville på den måde lære filmbranchen at kende indefra, blandt andet arbejdet i et operatørrum. En militærperson på ventepenge, kunne tænke sig at blive filmoperatør. Disse mennesker, kom ofte med problemer til livet, der gav et billede af deres forhold i dagens Danmark.

Budet, den på ventepenge militærperson, var ateist, og uden hæmninger for balance i tilværelsen. Hans tilbagevendende tanker, var en datter fra et mislykket ægteskab, der efter loven var overgivet moderen, det havde gjort ham bitter, og livet var uden mening så længe han ikke hørte fra denne datter. Livet med os mennesker i meninger, er svært at svare på, sagde jeg til ham, da han en dag, på vej ud af operatørrummet, sagde pænt farvel, for at gå over i en ny stilling. Da vi ikke skulle ses mere, kom nogle tanker mig i hu; Husk nu, sagde jeg - og glem ikke, at trods alt, ligger

det guddommelige i naturen, i samvittigheden og i hvad historie har lært os.

En sommerdag, et par år efter, kom han mig i møde på Rådhuspladsen. En glad mand trykkede min hånd. Jeg har, sagde han, vundet min datter og mit ægteskab tilbage. Og husker i taknemlighed: "Det guddommelige i naturen, samvittigheden og historiens lære".

Det overraskede mig, da vi skiltes, at han dengang tog de omtalte ord til sig. Åbenbart, har disse tanker arbejdet i hans bevidsthed, og givet ham den holdning til livet, han i sit tilfælde, for år tilbage, havde brug for.

Reklamefilmen, med fast indtægtskilde pr. løbende meter film i biograferne, har på visse felter, en særlig historie. En af de første, jeg husker, var en stumfilm, tilbage i tyverne. Et flyttefirma, reklamerede med hurtig og præcis flytning. Flyttevognen kom i tegnefilmen, rykvis frem i billedet. Vognens dobbelte bagdøre og gadedøren blev åbnet i en fart. Fra et vindue på tredje sal, kastede flyttemanden møblerne ud af vinduet, som kollegaen nede på gaden greb i farten, og smed ind i flyttevognen. Med to mænd på bukken, kørte vognen, med adressen på siden, ud af billedet, med store bogstaver: "HURTIG OG PRÆCIS".

Denne reklamefilm, gjorde vældig lykke, blandt publikum, de få minutter den varede, og blev tilmed en god indledning til hovedfilmen i biografen.

Reklamefilmen udviede med årene sit repertoire. Monterossi, blev særlig kendt som reklamemand, med film på de tider, hvor en biografbillet for børn, kostede fem og tredive øre. De velkendte strofer fra lydfilmen: "Du kan få posen fuld af guld, gå blot til Monterossi". Er kendt fra disse år, når børnene, på de første rækker tog til at juble, når mønterne væltede ud af posen, og i kor, på samme tid råbte, så det kunne høres, helt op i operatørrummet: "Der er den".

Monterossi, var en lille tæt bygget distingveret herrer, der

reklamerede for sig selv, ved at motionere fra Rådhuspladsen, i byens strøgtid, til Kg. Nytorv. For at vise sig fra den pæne side, også i reklame øjemed, hilste han, med et svag buk operatøren, der i en pause mellem forestillingerne, stod udenfor biografen, med hatten på fransk maner, og i tilgift et smil, der klædte hans kuglerunde ansigt. Det var en fornøjelse, at se ham optræde, nøjagtig på samme måde, hver gang han gik forbi os på strøget.

Ved juletid, åbnede han sin egen pengepung, med en "femmer" til deling, mellem begge operatørerne. De herrer i operatørrummet, havde med årene lært hans slogan udenad, med posen fuld af guld, hos Monterossi, en reklame, der i beløb, fra hans side, under protest, gik retur, med den besked til hr. Monterossi, at der efter loven, skal være to mand i et operatørrum. Det hjalp, da næste års gratiale blev uddelt.

Reklamens magt i biograferne, kan opleves på mange måder. Vis dig ej trodsig, gå blot til Monterossi. Han lærte de nye i Gutenberghus, at reklamere i stil og stof med fortsat underholdning, at varme op, for dem der venter, før filmen begynder.

Som bekendt, skifter reklamer i korte klip, med filmindslag til glæde for publikum, når f.eks. Olga Svendsen for år tilbage sang støvsugerens pris, med oplysning til husmoderens hjemlige værktøj.

Den jævne mand, der sjælden sætter sine ben i biografen, fik invitation til amerikansk filmmusical, med dans og musik på højeste plan, med stjerner i prisklasse til millioner, - blev bagefter spurgt: "Hvad siger du så?".

Med sydfynsk dialekt og smil på læben, svarede den gamle: "Joe - hun var vel nok go' - hende Olga Svendsen".

Grand Teater gik i samme periode, den modsatte vej i sin daglige annonce: "Kom præcis - ingen reklamer".

Sideløbende oplevelser i reklame øjemed, var honoraer under bordet, til operatøren. En restauratør, inviterede til våde varer - efter teatertid - og andre lignende opmærksomheder, kunne komme operatøren til gode, blot det enkelte, at vise, de i biografen annoncører, fra reklamebureauet, diapositive billedreklamer, f.eks. to gange til hver forestilling.

Dette forhold stoppede, ved efterkontrol, fra reklamebureauets side. Et plaster på det lille sår, blev i stedet en opmærksomhed ved årsskiftet.

Den 29. august 1941, sagde jeg farvel til Roxy Teatret, efter elleve år i et familie foretagende, uden tryghed for fremtiden. Direktøren lovede mig et guldur, når ti år var nået, men inspektøren (sønnen) mente, at fire fribilletter kunne være nok.

Det morede mig at tænke på, da jeg nogle og tredive år efter til afsked i Palads Teatret, fik et omega ur, med pension i tilgift.

Teatret - de ansvarlige - magtede ikke i det lange løb, at leve op til fortidens gyldne biograftider.

Navnet Roxy blev stående, men forretningen blev fremtidens supermarked.

Min entre i Palads Teatret, som filmoperatør, blev en sørgelig begivenhed.

Fødselsdag i Pileallé, med øl og snaps i de små haver, uden tanke for dagen, med dansk filmpremiere i første operette stil, kan absolut ikke tilgives

Film, spiritus og operatørrum, en farlig cocktail, med resultat i slørede billeder på skærmen, fotograf og instruktør i harnisk, og afsked på gråt papir til operatørerne.

De første skridt i filmens højborg med ettusind syvhundrede

og otte og tyve pladser, var året 1919, hvor mester og lærling i samarbejde, kontrollerede det elektriske materiale, i det rum vekselerer Carl Bauder senere hen, beskrev som "hjertet" i biografen.

Vekselerer Carl Bauder overtog som bekendt Ole Olsens falitbo, Nordisk Film, med Palads Teatret, som fast premiere biograf, fra Nordisk Film produktion. En dygtig fremsynet administrator, der yderligere fik egen bevilling til Kinopalæet.

Samtidig en velgøre for de små i samfundet, en arbejdsgiver alle var tilfreds med, og andre savnede, da han døde i 1944.

Et morsomt minde om ham, forekom i en samtale om penge, hvor han blandt andet, vurderede film under bæltestedet, som en god forretning.

Den kolde vinter 1941 - 42, var der minus een grad i operatørrummet. Fra starten i 1918, med een forestilling om dagen og to søn- og helligdage, havde man, som før omtalt, ikke tænkt på varme i rummet.

I 1942 blev antallet af forestillinger sat op til fire om dagen, i lig med strøgteatrene, og på det grundlag, efter langvarige diskussioner med ledelsen, kom der varme i det betonkolde operatørrum.

På det tidspunkt, under anden verdenskrig, trådte herrerfolket med de grønne uniformer frem i billedet, og følte sig, i byens gader, som de var hjemme.

Da Kinopalæet ved sabotage blev lagt i ruiner, måtte Palads Teatret, under tvang, overtage Kinopalæets faste tyskerforestillinger, der fandt sted om formiddagen, når det passede den tyske værnemagt.

En trykkende atmosfære lå i luften, under disse forestillinger, når tyske og danske nazistiske personer, tog sig ad-

gang til teatrets operatørrum, hvor tilmed tyske soldater stod vagt, med heil Hitler på læben, når en overordnet viste sig.

Ved en bestemt lejlighed til en "naziforestilling", kom en lysbilledplade, der blev vist før filmen, uheldigvis på hovedet, en fejl, der tydeligt kunne ses, på det store lærred.

Lysbilledet, der reklamerede til kamp mod kommunismen i Rusland, opfordrede dansk ungdom, at melde sig til det berygtede "Frikorps Danmark".

En officer, stod et øjeblik efter i operatørrummet, råbte op, om sabotage, mod den tyske værnemagt, og krævede en forklaring.

Man beklagede det lille uheld, uden bagtanke, og åndede lettet op, da officeren, med tomme trusler, forlod operatørrummet.

Sabotage, kom i modsat fortegn, når danske sabotører besatte biografernes operatørrum, for at vise propagandafilm, mod den tyske værnemagt.

I sådanne tilfælde, måtte operatøren til forhør i gestapos højborg "Dagmarhus" på Rådhuspladsen, hvor strenge ordrer mod gentagelse, ville få alvorlige følger.

I episoder, hvor luftalarm forstyrrede forestillingen, blev publikum, over højttaleranlægget, beroliget af operatøren, og filmen fortsatte for dem, der ikke ønskede at gå i beskyttelsesrum.

Når sidste forestilling, under luftalarm, var slut, måtte publikum, efter loven, ikke forlade teatret, men blive tilbage på pladserne, indtil sirenen varslede alarm forbi.

Operatørerne var forberedt i uventet situation, med ekstra film til underholdning, og således forkortede ventetiden, for de utålmodige blandt publikum.

Når ekstranumre af forskellig art, var udtømt, opfordrede man publikum til at underholde sig selv, med sketch og sange, indtil sirenernes hyletone varslede dem alle ud af teatret, over midnat, til mørkelagte gader.

Midt i krigens alvorligste fase, 1943, havde Palads Teatret fem og tyve års jubilæum. Med taler i velvalgte ord, og gratialer i festlig stil, svarede personalet på vers.

TIL FILMENS "KONGELIGE TEATER".

Du blev født, da en verden sidst stod i brand
du blev bygget under vanskelige kår.
Du er stadig den største, indenfor din stand,
til lykke med de fem og tyve år.

Du blev støbt i cement, men virker dog blid,
thi så skønne konturer du ejer,
og selv under tryk i en vanskelig tid,
fra tårnet dit dannebrog vajer.

Og Danmark fik sig et "Filmpalads"
med rette du bærer dit navn,
ja, "Isbjørnen" fik her en førende plads,
til publikums glæde og gavn.

Som ofte tilforn du haver succes,
man hører publikum græde og le,
helt kongeligt vittigt, med fornemste snit,
der festes med filmen "I kjole og hvidt.

En lykønskning toner der frem i dag
fra alle betroede mandater,
til chefen, der værner så godt om vort fag,
i filmens "Kongelige Teater".

De mørkelagte tider, med kulde og tyske film, fik danske i branchen til fulde huse. Trods tyske kugler, som hævn for dansk sabotage, så man ældre og invalider i biografen. De trodsede kugler og sabotage, i protest, med dansk film i Palads.

I slutningen af marts, om formiddagen 1945, bombede Royal Air Force Shellhuset. Inspektør, billetkassererske og operatør, fandt hinanden i teatrets beskyttelsesrum, og alle var enige om, at denne alvorlige krigshandling, heldigvis for os, gik udenom Palads Teatrets bygning.

Den 4. maj 1945 om eftermiddagen, dagen før dagen vi aldrig glemmer, dagen vi føler er nær, kom teatrets maskinmester op i operatørrummet, og kravlede ind under bordet i opholdslokalet. Vejen ned til den skjulte radio med specialantennen. I farten mumlede han om en vigtig meddelelse fra London.

Teatret program, "Man elsker kun engang", med Else Marie og Hans Kurt i hoverrollerne, sang på sidste vers i filmen, da en luftalarm, ud over det sædvanlige, satte ind. Publikum styrtede ud af biografen, og blandede sig med folkemaserne, hvor speakerens ord fra London, gik fra mund til mund: "Tyskland har kapituleret, Danmark er frit".

Maskinmesteren skyndte sig hjem, operatørerne drejede nøglen om, og lod filmen hvile til næste dag, en ordre fra teatrets ledelse.

Fra det sejrende England, kom filmen: "Havet er vor skæbne" til det frie Danmark, med premiere på "Palads". Det lattervækkende ekstranummer "Lambeth Walk" med tyske soldater i strækmarch, i takt med musikken, frem og tilbage, fik publikum højlydt til at skribe en latter, der nåede langt ind i operatørrummet.

Palads Teatret, med god pladsbesættelse, bidrog i denne forbindelse, med pæne indtægter til velgørenhed, fra midnatsforestillinger, lørdage, efter sidste aftenforestilling i teatret.

De humanitære formål, tog til i omfang, og måtte derfor begrænses til beskedne lejemål.

Kendte kunstnere fra ind- og udland, skabte underholdning i fornemste stil, med sang, musik og godt humør og til slut en godnat film at gå hjem på, efter midnat.

Efter anden verdenskrig, åbnede landets grænser til rejsemål ud i det fremmede. Organiseret turisme satsede med filmen som forløber for interessen.

Rejseglæden i Danmark flugten fra det hjemlige ud i Europa, en udfordring til operatøren i biografen, med smalfilm i farver til underholdning og rejsemål for øje.

"Ta' med Olsen" film i farver og musikalske toner, med foredrag om livet i sydens lande, fik fulde hus i Palads Teatret søn- og helligdage, før den ordinære forestilling. Her var ekstra penge at tjene, publikum var mange, billetpriserne små og filmen skattefri. Operatørens arbejdstid blev forlænget med to timer, og skiftede fra 35m/m film ned til 16. En omstilling med ti fingre for mange, og lyd og billede hver for sig, med fare for en fejl i synkronismen.

Operatøren optog for sikkerheds skyld filmens foredrag på lydbånd, under første forestilling.

Magister Lieberkinds foredrag med dyrefilm, som bekendt hans speciale, og derfor udsolgt til begge forestillinger. Han svigtede med sin nærværelse et par gange, og blev hjemme på grund af sygdom.

Båndoptagelsen var perfekt og naturlig, ingen i udsolgt hus havde savnet magisteren. Foredrags holderen fik sine penge, teatret havde sine hjemme, men inspektøren var enig med operatøren, at her var en lejlighed, hvor konduite ville være en ekstra opmærksomhed værd, med påskønnelse i form af tak.

Et tilbageblik har sin historie. I 1912, fik Palads Teatret navn, i byens nedlagte banegårdshal, til biograf, med ca. 2 - 3000 pladser, et voveligt foretagende, med filmmatadoren Constantin Philipsen, som initiativtager.

På samme tidspunkt, blev kampen om magten i biograf branchen, genstand for omtale i dagens aviser. Pionerer i merkantilisme og konkurrence, afslørede et handelstalent, samme år Constantin Philipsen, solgte Palads Teatret i banegårdshallen, til Sofus Madsen.

Kort tid efter, i 1918, byggede Sofus Madsen, det nuværende Palads Teater på Axeltorv, med 1728 pladser, og nedlagde biografen i den gamle banegårdshal, der senere blev revet ned.

Handelen mellem de to herrer, krævede, at Constantin Philipsen, som klausul, ikke byggede nogen storbiograf i København.

Ca. otte måneder efter Palads Teatrets indvielse, stod Kinopalæet opført, og åbnede 26. september 1918, på hjørnet af Gl. Kongevej og Vodroffvej på Frederiksberg, nær ved grænsen til København.

Sofus Madsen gik rettens vej med Constantin Philipsen, men tabte sagen, og måtte trøste sig med, at pressen fremhævede Palads Teatret, som den smukkeste, at de to nyopførte biografer.

Fra 1918, til i dag, har Palads Teatrets bygning på Axeltorv, bevaret sin kontur, blot med den forskel, at teatret indvendig er vokset, fra een biograf, til 23 under samme tag.

Fra kælder til kvist, opererer de spredte operatørrum, med tænkende relæer og mekaniske fingre, og styrer systemerne på plads, til glæde for folket, i det nye "Palads".

Familien Danmark, kan her mødes, uden aldersforskel, og få hele dagen til at gå, med film for de store og de små, fra blide til de hårdkogte, og bagefter i husets restaurant, sunde sig med vådt og tørt, mens ungdommen hygger sig, med spil og andet godt, i husets allernederste etage.

Som forbillede i nytænkning, med supermarkeder, er det karakteristisk, omsat i praktik, se husmødre i dag, gå i byen i de nedlagte biografer til supermarkeder, og der købe ind til alt i husholdningen, samtidig med biogængere, nu kan se film efter behag, i biografernes supermarked.

København og Frederiksberg var vokset i styrke, med "Palads" og "Palæ" i moderne stil, og tilmed film af format. "Klaverbokseren" blev udskiftet med komponisten Jacob Gade, og billedsproget levende, med Tango Jalousie, berømmelsens toner fra orkesteret til filmen.

Under dæmpet belysning, med farver i rummelig sal, åbnede Palads Teatret, sin første forestilling, med forspil fra orkesteret. En velkomst til byens borgere i filmens kgl. Teater, med premiere på filmen "Bjerg Ejvind og hans hustru" den 26. januar 1918.

Et lille spring frem i tiden, 1923, mindes jeg, i selskab med udsolgt hus, premieren på filmen "Gøsta Berlings Saga" med debutanten Greta Garbo i hovedrollen.

I tyverne, blev Palads Teatret skueplads, for de årlige i byen kendte karnevaller. En begivenhed, hvor kendte navne mødte op, og først tog hjem, når næste dags morgenrøde, satte punktum for festen. En dengang luftig begivenhed i København, med godt bladstof, dagen efter i sladrespalterne.

Til denne i teatret, omtalte fest, gik forud et kæmpe arbejde. Stolene i salen, skulle for at få plads til at danse, flyttes ned i kælderen under biografen. Det må nævnes, at gulvet var plan, og derfor under de forhold, dårlig sædehøjde, på de bageste pladser. Modsat i dag, hvor gulvet er buet, til fordel for alle pladser i salen.

Karnevallet blev "Tabu" for fremtiden.

"De bedste år", Palads Teatrets første store succes efter verdenskrigen, skulle fejres med maner. Efter et halvt år, med et talrigt publikum, ud over det almindelige, mødtes personalet, efter sidste forestilling, med damer i foyeren, hvor det kulinariske, især det våde, satte stemningen i vejret, til de tidlige morgentimer.

En lille jovial kontrollør, med sans for det humoristiske, fik smilebåndet frem, med monolog, forfattet, i form af interview, med nogle af teatrets medarbejdere.

Et spørgsmål, gjorde særlig lykke, til teatrets belysningsmester. "Hr. belysningsmester, efter ordre fra højere sted, ved vi, de skal spare på lyset, kan de sige os, hvor de særlig har sat ind, på deres spareplaner?".

Belysningsmesteren svarede: "Jeg tænder ikke de røde lygter, når der er udsolgt".

Dametoiletets mangeårige vogter, af kummer og cisterner, blev spurgt, om hendes ønsker for fremtiden.

" I mange år, svarede hun, har jeg hørt vandet fosse, fra cisternen ned i kummen. Mit ønske er, når jeg går på pension, at få lov at høre, vandfaldene ovre i Niagara".

Det sidste relevante spørgsmål, gik til teatrets reserveoperatør: "Hvilke egenskaber, hos din kollega, har du særlig hæftet dig ved, i operatørrummet?" Hvortil manden svarede: "I henhold til hjernens anatomi, med den store og lille hjerne, er det min opfattelse, at den lille hjerne fungerede bedre, end den store.

Trivsel på arbejdspladsen, forkorter arbejdstiden. Ved et tilfælde, i en pause, kom to i teatret af begge køn, ud for en dramatisk situation, hvor vits med vid, blev en klassiker ud af huset.

En billetkassererske, forhenværende direktørfrue, med blikfang for det naturlige, møder i teatrets foyer, en lille, i hvid kittel, gråhåret mand, ansat tilsynsførende, i teatrets herretoilet.

Ens navne, i større foretagender, giver øgenavne til støtte for omgivelserne, i dette tilfælde Petersen, i daglig tale "tissemanden".

Manden fra herretoiletet var i dette tilfælde på vej ud i det fri, gennem udgangsdøren i foyeren. Uheldigvis, får han, på grund af trækken udefra, sin hvide kittel i klemme, da han åbner fløjdøren i foyeren.

I samme øjeblik kommer omtalte billetkassereske ind i billedet. Hun vejrer straks situationen, og med et skrig, så alle kunne høre det, råber hun højt: "Gud, ka' I se, "tissemanden" er i klemme".

Sammenligner man biografer og for eksempel teaterpremierer, i et tankeeksperiment - må den opererende og agerende, under samme forhold, møde op til premieren, med et, tilgiveligt, stank af neurose.

Filmen på godt og ondt, set med en gammel filmoperatørs øjne, har trods alt været en støtte, for den brede befolkning, som en afveksling i den grå hverdag.

Det var ikke ualmindeligt, en familie før i tiden, havde en fast ugentlig biografdag, en billig fornøjelse i trange tider.

Med årene har meget ændret sig i den retning, og med tiden har filmen udviklet sig efter behov. Fremskridt har ikke gjort den tidløs, men trods love og censur, sprængt rammerne med udelikate pornofilm.

Et lille forsvar for pornofilm, - den missionerende oplysning, - gav mig det indtryk, hvor jeg havde lejlighed, at vise dem i to udgaver. Her var netop tre enheder på plads, instruktion, musik og fotograf, som i dette tilfælde, skabte et filmbillede af betydning, til fremme for naturlig livskvalitet.

Filmens facetter, har været blandet underholdning, for den brede befolkning. Historiske romantiske film, krimi i to versioner, alvorlige og humoristiske, og de følelses betonede kærlighedsfilm, hvor stjernefilmen spillede en stor rolle, når unge pigehejter bankede i selskab med Greta Garbo og John Gilbert.

Disse film er tiden løbet fra, ungdommens sex symboler, sproget og påklædning, har ændret filmbilledet, i takt med de hårde klip, så meget, at en gammel filmoperatør, på det område melder pas.

At folk i trediveerne ville more sig, viser de talrige komiske film, fra stum til lyd, hvor enkelte fik navne, ud over landets grænse, blandt andet med "Fy og Bi" filmene fra Palladium.

I flere tilfælde var det påfaldende, at se dansk film plagierede fra Amerika i konstellation med komikere, overført i dansk version, med hjemlig humor, efter vore breddegrader. Navne som "Fy og Bi" - Ib Schønberg og Arthur Jensen i humoristisk stil, og de intellektuelle i krimi farcen, med Lauring - Arneson kontra Powel - Myrna Loy fra Amerika.

Vi der levede af biografens indtægter dengang, så med optimisme fremtiden i møde, med tryghed i den hjemlige økonomi, indtil fjernsynet kom i vejen. Først da hjemmebiograferne kulminerede, kom der balance i konkurrencen. Ungdommen ville ud at se film, og flokkedes derfor i alle aldre, ved biografernes billetluger, til film af en helt anden standard, trediveerne kunne præstere. Den genvundne optimisme med tryghed, kom filmens folk til gode, takket være filmselskabernes indsats.

Forinden jeg slutter min tid, gennem årene, som aktiv filmoperatør, må jeg ikke glemme en alvorlig slagside. Det gælder her, som i alle livets forhold, ingen kan sige sig fri for at dumme sig.

Spoleskift over maskinerne, blev obligatorisk, da filmens længde i meter, efterhånden, måtte opdeles i flere spoler. En daglig rutine for operatøren, på hans arbejdsplads i operatørrummet. Kontinuerlig, med film-spolerne i følgerigtig orden, kunne svigte på stedet, og var en uoprettelig utilgivelig fejl. Et forhold ingen operatør med god samvittighed, kunne sige sig fri, fordi det er menneskeligt at fejle. Med publikum på den ene side, og teatrets ansvarlige ledelse på den anden, står operatøren i midten, og skammer sig, til begge sider. Sådan følte jeg det, på min egen krop, et par gange, i fordums dage.

Et par tilfælde, i omtalte sag, skal her fortælles, fra den humoristiske side.

To forhold, med filmspoler ud af kurs, blev mig fortalt, for mange år siden, og jeg gengiver dem, fordi de hver for sig, har et sigte, med overblik og koncentration, på to måder.

En ældre operatør, skulle være midlertidig stedfortræder, ved sygemelding. Han lod forstå, at han som gammel i faget, havde års erfaring, som operatør. Da filmen dengang var brandfarlig, passede to operatører, hver sin maskine. Den ældre, maskinen, der kørte sidste spole af filmen. Normalt spoledede man ikke denne sidste spole om, før næste dag, en form for hurtig fyraften. Den ældre kørte derfor, sidste spole, ud på lærredet, med slut på filmen, i starten. Direktøren var vred, og talte med store bogstaver, og den gamle beklagede sit uheld, som håndeligt. For at lette arbejdsgangen, for den midlertidige operatør, spoledede man sidste spole om, til brug for den ældre næste dag. Uden at spørge, men med bitre erfaringer, fra sidste gang i operatørrummet, spoledede den ældre sidste spole om, igen med slut i starten, med det resultat, han ikke skulle komme mere, som afløser i byens strøgteater Metropol.

I en af byens biografer, i periferien, med beboere i mondant villakvarter, der har privatchauffør, til at hente og bringe børnene til og fra biografen, stod to operatører, og talte sammen, i teatrets operatørrum. Pludselig afbrød den ene samtalen, og sagde: "Jeg har sprunget næstsidste spole over i maskinen". Da ingen bemærkede noget, bortset fra kontrolløren, der ringede efter forestillingen, og sagde: "De unge mennesker, står og venter på chaufførerne, og siger vi er færdige før tiden". Blev man enige om, en gensidig tavshedspligt. For en ordens skyld.

Nogle dage efter kom direktøren op i operatørrummet, en sjælden gestus, og spurgte til operatørernes befindende. Særlig med tilbageblik, fra sidste søndags børne eftermiddagsforestilling. Operatørerne, der troede, at den hellige grav var bevaret, med spolen forkert i maskinen, blev noget overrasket, da direktøren fortalte om et middagsselskab fornylig, var

blevet spurgt om det ikke var rimeligt, man fik en forklaring, når filmen i hans biograf, blev forkortet med et kvarter. Hans søn, der netop var gæst, til omtalte forestilling, havde med sine kammerater, manglet en vigtig og spændende handling i filmen, og drengen måtte, som følge af dette uheld, vente på chaufføren udenfor teatret.

Operatørerne undskyldte deres fejlagtige optræden, i den pinlige sag, men tog i fællesskab til efterretning, for fremtiden, at være på vagt, når der skal vises film for intellektuelle børn i kvarteret.

Filmskift med spolerne i operatørrummet, hører fortiden til. I dag er som bekendt, hele filmen sat sammen, i horisontal træk, gennem maskinen. Et fremskridt, jeg ikke kom til at leve med, i mine dage som filmoperatør.

Den 29. august 1966, var en mærkedag, jeg for en ordens skyld, vil ramme ind, som en begivenhed, jeg mindes med glæde. Det var dagen, hvor teatrets direktør hæftede guldnålen med Isbjørnen på mit revers, som et bevis på fem og tyve år i Palads Teatrets operatørrum. Familie, venner og medarbejdere, mødte talrigt op. Gaver strømmede ind, og direktørens tale i velvalgte ord, sluttede blandt andet med den kendte vittighed, der morede gæsterne, da han sagde: "Men det skal nævnes i dette tilfælde, at man havde været betænkelig for år tilbage, ved at antage en "flimmer" - som filmoperatør i Palads Teatrets operatørrum. Til orientering er mit rigtige navn Flemmer.

Personlig engagement som tilskuer til film i operatørrummet, var en dejlig fornemmelse, at rejse på filmens vinger, jorden rundt, og alene uden pas.

Fra min plads i rummet, så jeg verden udefra, som en billedbog, i selskab med mennesker, der taler alle sprog, jeg ikke forstår. En medleven af indtryk bliver stående, i skøn forening med dialog, musik og sang. Fra had til kærlighed i krig og fred, står naturen som modtræk, og forener tanker med

skønhed, i lande der blomstrer i farver med baggrund af snedækte bjerge. Le og græde, emnet filmen bærer frem, som underholdning for dem, der savner adspredelse for triste tanker eller styrke til selvransagelse.

I monolog og dialog på film, bevæger mennesker sig på godt og ondt. I væremåde og profil, ser vi eksempler på, at sprog og stil kan være af det onde, en lære, der ved selvsyn, siger os, det klæder bedst, at være med, i selskab med det gode.

Passager i vor film, er kunst man forstår, når den lever med i dialog og replikker, der får tårer til at trille og smilebåndet frem, med følelser af ægte karat.

Det er film af format.

